

TÜRKÇEDE RENKLERİ TANIMLAMA SORUNU

Mehmet ÖZMEN¹

ÖZET

Tamamen soyut olan renkler, doğrudan doğruya tanımlanamaz. Fizik biliminin olanaklarına göre, dalga boyu ve yansıma olayı olarak tanımlanmak da ölçünlü dilde kullanılan bir yöntem değildir. Renkler, nesnelere, bitkilerin, renklerinden; bir rengin açıklık veya koyuluğundan vb. değişik yöntemlerden yararlanmak suretiyle tanımlanır. Ölçünlü dilde yer alan renk adları yanında ölçünlü dilde yer almayan binlerce rengin tanımında da farklı güçlüklerle karşılaşmaktadır. Bu güçlük, renklerin her türlü için geçerlidir. Doğada bulunan veya sanayide üretilen binlerce renk ile ara renklerin tümünü tanımlamak mümkün değildir. Olsa olsa, bunların belli başlılarını tanımlayabiliriz.

Anahtar kelimeler: Renkler, tanım, tanımlama, ana renk, ara renk, doğa.

THE PROBLEM OF DEFINING COLORS IN TURKISH

ABSTRACT

Colors completely abstract cannot directly be defined. In respect to means of physics, also being identified as wavelength and reflection is also not a method used in figurative language. Colors could thereby be defined by the colors of objects, plants; by the clarity and

¹ Çukurova Üniversitesi Fen-Edebiyat Fakültesi Türk Dili ve Edebiyatı Bölümü,
Prof. Dr. mehmet_ozmen01@hotmail.com; ozmen@cu.edu.tr

depth of shade and also benefiting from different methods. Various difficulties are encountered while defining thousands of colors not only in standard but also in non-standard language. This difficulty applies to all kinds of colors. It is not possible to define thousands of colors existing in nature or produced by industry as well as all kinds of accent colors. At the utmost, we could define the major ones.

Key words: Colours, definition, to define, primary colour, accent colour, nature.

1. GİRİŞ

Tamamen soyut olan renkler, doğrudan doğruya tanımlanamaz. Fizik biliminin olanaklarına göre, dalga boyu ve yansıma olayı olarak tanımlanmak da ölçünlü dilde kullanılan bir yöntem değildir. *Türkçe Sözlük*'te², *renk* kelimesi, “Cisimler tarafından yansılan ışığın gözde oluşturduğu duyum.” biçiminde tanımlanmıştır; ama hiçbir renk, ölçünlü dilde bu ölçülere göre tanımlanmaz.

2. RENKLERİ TANIMLAMA YÖNTEMLERİ

Doğasındaki özellikler dolayısıyla doğrudan doğruya tanımlanamayan renkler, dolaylı olarak, nesne, meyve veya bitki renklerinden aktarmalar yapılarak, karşıt renklerden, benzetmelerden, eş anlamlardan, zıt anlamlardan, açıklık, koyuluk veya bir renge yakınlıklardan yaralanarak, kıyaslamalar yapılarak tanımlanabilmektedir.

² Bu incelemedeki renk tanımlamaları için “*Türkçe Sözlük* 11. Baskı, Türk Dil Kurumu Yayınları: 549, Ankara.” esas alınmıştır. Bundan sonra *Türkçe Sözlük* için TS kısaltması kullanılacaktır.

2.1. Karşıt renklerle tanımlanan renkler

Birbirlerinin karşıtı durumunda olan *beyaz / ak, siyah / kara* renklerinin tanımı, nesne renklerinden aktarmalarla ve karşıtılıkları ölçü alınarak yapılmaktadır. Elbette, bazı renk tanımlarında da olduğu gibi, tanımlanan rengin bilinmesi için, karşıt renk ile renginden aktarma yapılan nesnenin bilinmesi gerekir:

*ak: kar, süt, vb. rengi, beyaz, kara ve siyah karşıtı*³.

beyaz: Ak, kara, siyah karşıtı.

kara: En koyu renk, siyah, ak, beyaz, karşıtı. 2. Esmer.

siyah: Kara, ak, beyaz karşıtı.

Bu tanımlara göre *ak* rengin ne olduğunu anlatabilmek için *karın* ve *sütün* renginden, *kara, siyah* karşıtılığında, *kara* rengin tanımı için de karşıtı olan *ak / beyaz* renkten ve rengin diğer renklere oranla koyuluğundan yararlanılmıştır.

Aynı durumu İngilizcede de görüyoruz. İngilizcede de *ak/beyaz, kara/siyah* renkleri, nesne renklerinden aktarılarak veya karşıtılıyla kıyaslanarak tanımlanmaktadır.

black 1. Without light or almost without light; the colour of this printing-ink; opposite to white. (...) (Hornby-Gatenby-Wakefield: 1963).

black: 1. Destitute of light, or incapable of reflecting it; of the color of soot or

coal; of the darkest or a very dark color, the opposite of white; characterized by such a color; as, black cloth; black hair or eyes. (...).

(<http://www.webster-dictionary.org/definition/black>. 24.05.2016).

³ Atıfta bulunulmayan tanımlar, TS'ten alınmıştır.

white: 1, of the colour of fresh snow or common table salt (...)
(Hornby-Gatenby-Wakefield: 1963).

*white:1. Of the colour of milk or fresh snow, due to the reflection
of all*

visible rays of light; the opposite of black: a sheet of white paper (...).

(<http://www.oxforddictionaries.com/definition/english/white>. 15.06.2016).

Newton'un prizma deneyi ile tayfta yer almadıkları anlaşılabilir ve renk olmadıkları bilimsel olarak kanıtlanan *kara* ile *ak*, günlük hayatta ve pratikte renk olarak kabul edilir (Pastoureau 2013: 103).

2.2. Eş anlamlısıyla tanımlanan renkler

Eş anlamlı olarak kabul edilen bazı renk adları, karşılıklı olarak biri birleriyle tanımlanmakta; ancak, bu tür tanımlar, bazı sıkıntıları da içinde barındırmaktadır. Örneğin, bunu, *kırmızı*, *al*, *kızıl* renk adlarında görebiliyoruz (*bk.* 4):

kırmızı: Al, kızıl renk.

al: Kanın rengi, kızıl, kırmızı.

kızıl: Parlak kırmızı renk.

parlak: 1. parlayan, ışıldayan. 2. ..., 3. ..., 4. ...

Bu tanımlara göre, *kırmızı* kelimesi “al, kızıl” kelimeleri ile; *al* kelimesi ise “kızıl, kırmızı” kelimeleri ile açıklanmış, yani *kırmızı*, *kızıl* ve *al* kelimeleri eş anlamlı olarak kabul edilmiş. Ancak *al* kelimesinin tanımında, *kırmızı* ve *kızıl*ın yanına *kanın rengi* de eklenmiş. *Kızıl* ise “*parlak kırmızı renk* olarak tanımlanmış. Yani, *al* ile *kırmızının* tanımlarına göre *al*, *kırmızı*, *kızıl* eş anlamlı, *kızıl*ın tanımına göre ise, eş anlamlı değildir.

Diğer bir açıdan bu renk tanımlarını şöyle açıklayabiliriz:

Kırmızı renk, *al* renktir, yani *kan* rengidir, kızıl renktedir, yani *parlak kırmızı* renktir. *Al* renk, *kan* rengidir, kızıl renktir, yani *parlak kırmızı* renktir. Kızıl ise, *parlak kırmızı* renktir. Tanımda böyle bir yolun izlenmesi, eş anlamlı ya da çok yakın anlamlı kelimeleri tanımlama güçlüğünden kaynaklanmaktadır.

Ayrıca, *al*, *kırmızı*, *kızıl* renkleri arasında tam bir eş anlamlılık olduğunu söylemek de kolay olmasa gerek. *Al bayrak*, *kızıl bayrak*, *kırmızı bayrak* tamlamalarında, *al* ile *kırmızı* eş anlamlı sayılabilir mi? Silifke'nin meşhur türküsündeki, "*Türkmen kızı Türkmen kızı (...)* /*Sen allar giy ben kırmızı*"⁴ dizeleri dikkate alındığında, acaba *al* ile *kırmızı* için eş anlamlı denebilir mi?

Dilde tam anlamıyla eş anlamlı olan kelimelerden birinin yaygınlaşp diğerinin veya diğerlerinin kullanımdan düşmesi yaygın bir kural iken, eş anlamlı biçiminde tanımlanan üç kelimenin yan yana yaşaması aralarında çok ince bir anlam farkının olduğunu mu gösteriyor?

2.3. Nesne ve bitki renkleri ile tanımlanan renkler

Bazı renk adları, nesne ve bitki adlarından renk aktarımıyla, yani nesne ve bitki renkleriyle tanımlanır. Renkler, "*leylak rengi: Leylak çiçeğinin rengi.*" örneğinde olduğu gibi bir nesnenin rengiyle eşleştirilerek; "*gümüş rengi: Gümüş parlaklığında, gümüşü andıran renk, gümüşü*", örneğinde olduğu gibi bir rengin bir başka renge yaklaşması, bir rengin diğer bir rengi çağrıştırması biçiminde tanımlanır.

bakla çiçeği: Bakla çiçeği rengi.

boz: 1. Açık toprak rengi. 2. Kül rengi, gri.

⁴ <http://turku.sitesi.web.tr/silifke/turkmen-kizi-turkmen-kizi.html>, 21.10.2017.

filiz rengi: Asma filizinin rengi, açık yeşil renk, filizi.

kül rengi: Odunun yanmasıyla oluşan külün akla kara arasındaki rengi, gri.

sincabi: Sincap rengi.

şarap rengi: kırmızı şarabın rengi.

toprak rengi: Toprağın sarı veya yeşile çalan rengi.

Bu tür tanımlarda, renkler biliniyorsa, nesnenin bilinmesine gerek yoktur; ancak, renk bilinmiyorsa, nesne görülmeden, nesnenin rengi hakkında fikir sahibi olmadan renk tanımı bir şey ifade etmez.

2.4. Bir rengin dereceleri veya tonları ile tanımlanan renkler

Açık ve koyu sıfatlarıyla oluşturulan renk adlarının tanımı, birbirine yakın anlatım kalıplarıyla yapılır. Bu tür tanımlamalarda, bir rengin açıklık veya koyuluk tonu kesin olarak belirlenemediği için ton derecesi, bir veya birkaç ton olarak belirtilebilir. Ayrıca, bazı renklerin koyusunun tanımı, ton yanında, bir başka renge yakınlıkla da desteklenebilmektedir.

2.4.1. Açık ve koyu sıfatıyla tanımlanan renkler

Açık, koyu sıfatlarıyla yapılan tanımlar, renk adının önüne *açık* veya *koyu* sıfatı getirilerek, *açık / koyu + renk adı* veya *açık / koyu + renk adı + renk* biçiminde yapılır. İki renk adı arasındaki tek fark, renk adından sonra *renk* kelimesinin konup konmaması ile ilgilidir. Örneğin *yeşil* yerine *yeşil renk*, *sarı* yerine *sarı renk* denmesi gibi.

Burada söz konusu olan renklerin tanımı, aynı zamanda o rengin adı da olabilmektedir. Örneğin *güvela*, “açık yeşil” olarak tanımlanır, ancak, *açık yeşil* aynı zamanda tanımlanan rengin adıdır.

2.4.1.1. Açık / koyu + renk adı biçimindeki tanımlar:

Bu tür tanımlar, renk adından önce, *açık* veya *koyu* sıfatı getirilerek yapılır:

çakır: Açık mavi.

gökyüzü mavisi: Açık mavi.

güvela: Açık yeşil.

duman rengi: Koyu kül rengi.

gece mavisi: Koyu mavi.

okyanus mavisi: Koyu mavi.

2.4.1.2. Açık / koyu + renk adı + renk biçimindeki tanımlar:

Bu tür tanımlarda, *renk adı + renk*, biçimindeki renk adından önce, *açık* veya *koyu* sıfatı getirilir:

eflatun: Açık mor renk.

kazayağı: Açık turuncu renk.

küf rengi: Açık yeşil renk.

çivit rengi: Koyu mavi renk.

fes rengi: Koyu kırmızı renk.

kurşun grisi: Koyu gri renk.

barut rengi: Koyu gri renk.

2.4.2. Bir rengin bir veya birkaç ton açığı biçiminde tanımlanan renkler

Bu tür tanımlar, *tamlayan durumunda olan renk adı + tanımlanan rengin derecesi* biçimindedir. Bu tanımlamanın yapısı da isim tamlaması biçimindedir. Anlatılmak istenen renk, ana renk

durumunda olan veya daha çok bilinen bir renkle mukayese edilerek tanımlanır. Ayrıca, bazı renklerin tanımında, bu anlatım kalıbına ek olarak, açıklayıcı ifadeler de kullanılabilir:

açık gri: Grinin bir veya birkaç ton açığı.

açık kahverengi: Kahve renginin bir veya birkaç ton açığı, sütlü kahve, kestane rengi, kestane dorusu.

açık kestane: Kestane renginin bir veya birkaç ton açığı.

açık kırmızı: Kırmızının bir veya birkaç ton açığı.

açık mavi: Mavinin bir veya birkaç ton açığı.

2.4.3. Bir rengin bir veya birkaç ton koyusu biçiminde tanımlanan renkler

Bu tür tanımlar, *tamlayan durumda olan renk adı + tanımlanan rengin derecesi* biçimindedir. Bu tanımlamanın yapısı da isim tamlaması biçimindedir. Anlatılmak istenen, tanımlanan renk, esas alınan bir rengin *bir veya birkaç ton koyusudur*.

koyu mavi: Mavinin bir veya birkaç ton koyusu.

koyu sarı: Sarının bir veya birkaç ton koyusu.

koyu pembe: Pembenin bir veya birkaç ton koyusu.

2.4.4. Bir renge yakınlıkla ve bir rengin tonuyla tanımlanan renkler

Bu tanımlarda önce, *yönelmeli renk adı + yakın + renk adı* biçiminde bir tanımlama yapılır, bundan sonra bu tanımlamayı daha da netleştirmek, daha açık hâle getirmek için, *tamlayan durumundaki renk adı + bir veya birkaç ton koyusu* biçiminde ikinci bir tanım daha yapılır:

koyu yeşil: Siyaha yakın yeşil, yeşilin bir veya birkaç ton koyusu.

koyu kırmızı: Bordoya yakın kırmızı, kırmızının bir veya birkaç ton koyusu.

koyu lacivert: Siyaha yakın lacivert, lacivertin bir veya birkaç ton koyusu.

2.4.5. Açık ve koyu dışındaki bazı sıfatlarla türetilen renk adlarının tanımı

Açık ve koyu sıfatlarının yanında, renk adı türetiminde daha seyrek kullanılan bazı sıfatlar da bulunmaktadır:

acı: Çarpıcı göz alıcı (renk).

çiğ: Gözü rahatsız eden, göze batan (renk, ışık).

donuk: Rengini ve parlaklığını kaybetmiş, mat bir biçimde.

kırık: Saf renkten hafif uzaklaşmış: Kırık beyaz.

kirli: Leke, toz, vb. ile kaplı, pis, murdar, mülevves.

soluk: rengi atmış, solmuş, uçuk.

uçuk: 1. Uçmuş, soluk. 2. Açık (renk).

Bu sıfatlarla türetilen renk adlarının tanımları, renklerin derecelerini ve değişik özelliklerini belirtir.

TS’de, bu sıfatlardan bazılarının tanımında renklerle olan ilişki belirtilmiş, bazılarının tanımında ise belirtilmemiştir. Bunun en dikkat çekici örneğini, *kirli* kelimesinin tanımı ile *kirli sarı* arasındaki ilişkide görebiliriz. *Kirli* kelimesi tanımlanırken renklerle olan ilişkisi belirtilmemiştir.

kirli: Leke, toz, vb. ile kaplı, pis, murdar, mülevves.

kirli sarı: Koyu ve donuk sarı renk.

TS’de, bu sıfatlardan sadece *acı* ve *kirli* ile türetilen renk adlarına madde başı olarak yer verilmiş ve tanımları yapılmıştır. “Kırık beyaz”a ise *kırık* maddesi altında yer verilmiştir. Aslında *kırık beyazın* da madde başı olması gerekir.

Bu sıfatlarla türetilen renk adlarının tanımı, “acı” kelimesinin “çarpıcı + göz alıcı + (renk)” biçimindeki tanımında olduğu gibi, *renk bildiren sıfatın niteliği + renk bildiren sıfatın niteliği + renk adı / renk* biçiminde yapılmaktadır:

acı (I): Çarpıcı göz alıcı (renk).

acı yeşil: Çarpıcı göz alıcı yeşil.

kirli sarı: Koyu ve donuk sarı renk.

TS’de *kirli sarı* renk adı, *hardal rengi ile kaz boku renk adlarının* karşılığı, dolayısıyla eş anlamlısı olarak verilmiştir:

hardal rengi: Kirli sarı renk.

kazboku: Kirli sarı renk.

Bu tanımlara göre, hem *hardal rengi*, *kirli sarı* renktir, hem *kazboku*, *kirli sarı* renktir. Yani, *hardal rengi* ile *kazboku*, eş anlamlıdır. Bu durumda, *hardal rengine kazboku* denebilir. Ancak *hardal* yenen bir madde olduğu için *kazboku* ile yan yana getirilmemiştir.

TS’de yer almayan “kirli mavi”ye ise, Attila İlhan’da rastlıyoruz:

(...) yalnız Doktor Selâhattin ve Güzide Sibel Hanım değil; **kirli mavi** bir duman perdesi arkasından, 'bütün meyhane' onları seyrediyor (İlhan 1999:172).

Bir rengin değişik görünüşleri, değişik ara tonları, değişik toplumlarda, örneğin Batı, Japon, Asya, Afrika Kızılderili toplumlarında birbirinden farklı olarak algılanıp tanımlanabilmektedir. Örneğin, siyahi Afrika toplumlarının çoğunda, belirli bir rengin *kuru*, *ıslak*, *yumuşak*, *sert*, *kaygan*, *pürtüklü*, *sağır*, *sesli*, *neşeli* veya *hüzünlü* bir renk olup olmaması büyük önem taşır (Pastoureau 2013: 159-160).

2.4.6. Bir rengin başka bir renge yakınlığı veya başka bir rengi hatırlatmasıyla tanımlanan renkler

Bir rengin başka bir renge yakınlığı veya bir başka rengi hatırlatmasıyla yapılan tanımlamalar için, *çalan*, *çalar*, *arasında*, *arasındaki*, *andıran*, *yakın*, *tutmuş*, *benzer* sıfatları, kullanılır. Bu tanımlarda değişik anlatım kalıpları kullanılmaktadır.

2.4.6.1. Bir rengin bir başka renge çalmasıyla tanımlanan renkler

Bu tanımlar, “*camgöbeği: Yeşile çalan mavi renk (<yeşile + çalan + mavi + renk)* tanımında olduğu gibi *yönelmeli renk adı + çalan + renk adı + renk kelimesi* biçiminde yapılmaktadır. Bu tür tanımlar, sıfatlığı (yeşile çalan) sıfat-fiil grubu, isim unsuru sıfat tamlaması olan bir sıfat tamlaması yapısındadır: *yeşile çalan + mavi renk*. Yaygın olan bu tanım biçiminin yanında, *toprak rengi: Toprağın sarı veya yeşile çalan rengi; limon rengi: Yeşile çalan açık sarı, limoni, vb.* tanımlar da bulunmaktadır. “Çalan” ile yapılan renk tanımlarında, birinci renk, hatırlanan, çağrışan renk, ikinci renk asıl renktir. Tanımlanan rengin bir başka renge çaldığı, onu çağrıştırdığı, onu hatırlattığı belirtilir. Anlatılmak istenen renk, bir ana renk veya daha çok bilinen bir rengin yardımıyla tanımlanır. Ayrıca, tanımlanan, bir başka renge çalan⁵ renk, bir rengin değişik tonlarından biridir.

TS'nin 9. baskısında (1998), *çalar* olarak tanımlanan *bakır çalığı*, *camgöbeği*, *ela*, *güvela*, *haki*, *sıklamen* renkleri, 10. baskıdan (2005) itibaren, *çalar* yerine *çalan*; *çalar* ile tanımlanan *siyahımtırak* ise, *siyahımsı* olarak tanımlanmıştır.

bal rengi: Kahverengine çalan sarı renk.

⁵ TS'de “çalmak” eyleminin 8. anlamı “(-e) Benzemek, andırmak.” olarak verilmiş. Bu fiillerden *benzemek* geçişsiz, *andırmak* ise geçişlidir. Tanımda buna dikkat edilmesi gerekirdi, zira *benzemek*, “(+e) benzemek”tir, ama, *andırmak*, “(+e) andırmak değil, “(-i) andırmak”tır.

bakır çalığı: Yeşile çalan mavi renk.

esmer: 1. Siyaha çalan buğday rengi. 2. Kurşunı renk.

kavuniçi: Pembeye çalan sarı renk.

kimyon rengi: Kahverengine çalan yeşil renk, kimyonu.

limon küfü: Yeşile çalan mavi renk.

mor: Kırmızı ile mavinin karışmasından oluşan renk, menekşe renginin kırmızıya çalanı.

elâ :Gözde sarıya çalan kestane rengi

güvelâ: Açık yeşil, maviye çalan göz rengi.

hâkî: Yeşile çalan toprak rengi, vb.

2.4.6.2. Belirtilmeyen rengin belirtilen renge veya belirtilen rengin belirtilmeyen renge çaldığı renkler

Bu tanımlar, isnat grubu veya sıfatlığı sıfat-fiil grubu biçiminde olan sıfat tamlaması yapısındadır. Bu tür tanımlar, “renđi + yönelmeli renk adı + çalan” yani “bozca: Rengi + boza + çalan” veya “yönelmeli renk adı + çalan + renk” yani “Maviye + çalan + renk” biçiminde yapılmaktadır. Örneğin, *renđi boza çalan* tanımında, hangi rengin boza çaldığı, *maviye çalan renk* tanımında ise, maviye çalan rengin hangi renk olduğu bilinmez.

bozca: Rengi boza çalan.

bozrak: Rengi boza çalan.

gökçül: Maviye çalan renk.

şekerrenk: Sarıya çalan renk.

2.4.6.3. Andıran ve benzeyen biçiminde tanımlanan renkler

Bu tanımların ana yapısı “*mavimsi: Rengi maviyi andıran, maviye benzeyen, mavimtrak*” örneğinde olduğu gibi, genellikle,

belirtme durumunda renk adı + andıran + yönelme durumunda renk adı + benzeyen biçimindedir. Bunların yanında, bu tür tanıma ek açıklamalar getiren veya *mavimtırak*: *Maviyi andıran* örneğinde olduğu gibi, sadece, *belirtme durumunda renk adı + andıran* biçiminde yapılan tanımlar da bulunmaktadır. Bazı tanımlar, + *mtırak*, +*msI*/*+msU* ekleriyle türetilmiş renk adlarıyla veya bu renk adlarına renk adından sonra +*A benzeyen* ve +*I*/*+U andıran* ifadelerinin eklenmesiyle de yapılabilmektedir. Bu tanımlarda, tanımlanan rengin ölçü olarak alınan bir renge yakın olduğu, onu andırdığı, ona benzediği belirtilir. Tanım, bir rengin bir başka rengi andırmasına veya bir rengin bir başka renge benzemesine, onu çağrıştırmasına dayanmaktadır.

Dikkat çeken tanımlardan biri de, her iki ekin işlevleri birbirine yakın olduğu için, + *mtırak*, ekiyle türetilen renk adlarının +*msI*/*+msU* ekiyle türetilen renk adıyla, +*msI*/*+msU* ekiyle türetilen renk adlarının da +*mtırak* ekiyle türetilen renk adıyla tanımlanmasıdır.

lâciverdimsi: Rengi laciverdi andıran, laciverde benzeyen.

mavimsi: Rengi maviyi andıran, maviye benzeyen, *mavimtırak*.

pembemsi: Rengi pembeyi andıran, pembeye benzeyen, *pembemtırak*.

beyazımsı: Rengi beyazı andıran, beyaza benzeyen, beyaz gibi, *beyazımtırak*.

beyazımtırak: Beyazımsı.

siyahımtırak: Siyahımsı.

mavimtırak: Maviyi andıran.

fındıkkabuğu: Fındığın kabuğunun rengini andıran bir tür kahve rengi, fındık rengi.

gümüş rengi: gümüş parlaklığında, gümüşü andıran renk, gümüşü.

taba: Kuru tütün yaprağını andıran kızılımsı kahverengi.

2.4.6.4. Bir renge yakınlığı ile tanımlanan renkler

Bu renklerin tanımı, *renge + yönelmeli renk adı + yakın* veya *yönelmeli renk adı + yakın* biçimindedir. Bu tanımın başına “renge”, sonuna, “+A çalan”, “olan”, *vb.* biçiminde pekiştirici ifadeler de eklenebilmektedir.

karaca: Rengi karaya yakın olan, esmer.

pembemsi: Rengi pembeye yakın olan, pembeye çalan.

siyahımsı: Siyaha yakın.

2.4.7. İki veya daha fazla rengin arasında olduğu belirtilerek yapılan tanımlar

Tanım, *renk adı + ile (ve) + renk adı + arasında (arasındaki) + renk (renk adı)* biçiminde yapılır. Tanımlanan renk ara renktir. Elbette tanımlanan ve iki rengin arasında bulunan ara rengin kesin tonunu söylemek de mümkün değildir.

böcek kabuğu: Mor ile yeşil arasında ve metal parlaklığında olan renk.

güvercinboynu: Yeşil, mavi ve pembe arasında dalgalanır gibi görünen renk.

güvercingöğsü: Yeşil ile mavi arasında böcekkabuğuna benzer dalgalı ve değişken renk.

kemik rengi: Beyaz ile krem rengi arasında olan renk.

kül rengi: Odunun yanmasıyla oluşan, külün akla kara arasındaki rengi, gri.

pas rengi: Kırmızıyla kahverengi arasındaki renk.

*sarı*⁶: Yeşil ile turuncu arasında bir renk, limon kabuğu rengi.
sincap rengi: Kahverengi ile kurşun rengi arasında olan (renk).
zeytin rengi: Koyu gri ve siyah arası bir renk.

2.4.8. Karışımla tanımlanan renkler

Bazı renkler, farklı renklerin karışımı olarak tanımlanır. Bu renklerin, ikili tanımları da yapılabilmektedir. Örneğin *mor* rengin tanımında *karışım + yönelmeli renk adı + çalan* biçimi birlikte kullanılmıştır (bk.2.4.4.1.).

mor: Kırmızı ile mavinin karışmasından oluşan renk, menekşe renginin kırmızıya çalanı.

yeşil: Sarı ile mavinin karışmasından ortaya çıkan, bitki yapraklarının çoğunda görülen renk.

2.5. Edebi metinlerdeki renk adlandırmalarının tanımı

Şairlerin ve yazarların edebi metinlerde, anlatıma derinlik ve çağrışım zenginliği katmak için kişisel olarak kullandıkları ölçün dışı renk adlarının pek çoğunu tanımlamak zordur. Örneğin, *çatal kara*, *zindan yeşili*, *çingene moru*, *deniz dibi yeşili*, *ecel yeşili*, *Allah mavis*, *kasaturanın moru* (Güngördü 2011: 21-22), *çelik mavis*, *ustura mavis*, *firuze mavis*, *damar mavis*, *maytap mavis*, *cam mavis*, *aydınlık mavi*, *mine mavis*, *elektrik mavis*, *buz mavis*, *rakı mavis* (İlhan 1999: 27, 30, 43, 43, 46, 49, 50, 75, 97, 171, 218), vb. renklerin bazıları, iyimser bir yaklaşımla, yaklaşık olarak tanımlansa bile, bazıları tanımlamak mümkün değildir. Ayrıca böyle bir tanımlamayı yapma gereği de yoktur. Okuyucu, her rengi, zihninde kendi duygu dünyasının ve hayal ufkunun çemberi içinde, gönlünce ve keyfince canlandırabilmeli.

⁶ “Sarı”nın tanımı, Türkçe Sözlük’ün 9. Baskısından sonraki baskılarda, değişmiştir. 9. Baskıdaki tanım: sarı: Güneş ışığının ayrışma tayfında yeşil ile portakal rengi arasında olan renk, altının rengi (Türkçe Sözlük 1998).

2.6. Kişisel olarak adlandırılmış renklerin tanımı

Ölçünlü Türkçede kullanılan renk adlarının yanında, ölçünlü Türkçede yer almayan *deniz dibi yeşili*, *hayit yeşili*, *Bursa yeşili*, *salatalık yeşili*, *Ankara armudu yeşili*, *toprak yeşili*, vb. biçimdeki renklerin (Bayraktar 2010: 188) tanımı, kolay değildir. Gerek *salatalık yeşili*, *Ankara armudu yeşili* gibi, nesne adlarıyla türetilen, gerekse renklere doğrudan doğruya verilen *ahududu*, *avokado*, *kayısı*, *vişne*, *safran*, *hanımeli*, *acıbadem*, vb. biçimde adlandırılan renkler, birçok kişide yeterli çağrışım yapmayabilir.

Kişilerin çevrelerindeki herkesçe bilinmeyen bitki, meyve, sebze, nesne vb. adlarından kendilerince türettikleri renk adlarının tanımını ancak o nesneyi tanıyanlar yapabilir. Bu tür renk adının veya tanımının ölçülü Türkçeye girebilmesi için, renk adının belirli bir kullanım sıklığına, bilinirliğe ve tutarlılığa sahip olması, tanımın da buna göre yapılması gerekir. Her münferit kullanımı, renk adı, dolayısıyla dil zenginliği saymak gerekmez.

2.7. Keyfi adlandırılan veya numaralanan renklerin tanımı

Bazı boya firmalarının renk kataloglarında veya renk kartelalarında, renkler, *rakam + nesne*, *şehir*, *ülke*, *coğrafi biçim adı*, vb. biçiminde gösterilmekte ve renkler keyfi olarak adlandırılmaktadır: *145 Alaçatı*, *7953 alüvyon*, *3653 yayla yeşili*, *6669 senfonik mavi*, *5576 kanyon*, *2919 Göreme*⁷. Elbette, değişik katalog ve kartelalarda, rastlayabileceğimiz *Havana*, *fırtına*, *fıstık*, *Ilgaz*, *Ağrı*, *Amasra*, *Çayeli*, *kumru*, *kese kâğıdı*, vb. biçimindeki tamamen keyfi olarak adlandırılan renkler ile *4062*, *4074*, *4076*, *4054*, *4083*, *4104*, *4354*, *4344*, *4155*, *4152*, *4144*, *4142*, *4145*,

⁷ <http://www.dyo.com.tr/dyo/dekoratif-dis-cephe-renk-kartelasi>, 20.10.2015

4164, 4161, 4166, vb. biçimde doğrudan doğruya numaralanmış renklerin tanımlarını yapabilme olanağı yoktur.

3. YETERSİZ VEYA EKSİK TANIMLAR

TS'deki bazı tanımların yetersiz olduğu söylenebilir. Özellikle, nesneye bağlı tanımlarda, sadece nesne renginin söz konusu edilmesi durumunda, tanım yetersiz kalabilir.

baklaçiçeği: Bakla çiçeği rengi.

bakla çiçeği: Sarımtırak, eflatuna çalan beyaz renkte bir bitki.

TS'de, bitişik yazılan *baklaçiçeği* renk adı yanında, *bakla çiçeği* biçiminde ayrı yazılan ve bitki adı olduğu belirtilen ikinci bir kelimeye daha yer verilmiştir. Ayrı yazılan *bakla çiçeği* bitki değil bakla bitkisinin çiçeği olmalı. Dolayısıyla, aynı kelimenin iki ayrı yazımına ve iki ayrı tanımına yer verilmiş. Ayrıca, kelimenin “*baklaçiçeği rengi: Sarımtırak, eflatuna çalan beyaz renk*” biçiminde tanımlanması daha uygun olurdu.

gül rengi: 1. Gül çiçeğinin rengi. 2. Bu renkte olan.

Tanımda kastedilen gül, acaba hangi renktedir? Pembe mi, kırmızı mı, sarı mı, fes rengi mi? Aynı sorun “*gülgülü: Gül renginde olan*” tanımı için de geçerlidir.

toprak rengi: Toprağın sarı veya yeşile çalan rengi.

Bildiğim kadarıyla rengi *sarıya çalan* toprak olur da, rengi *yeşile çalan* toprak olmaz.

turp filizi: Turp rengi.

Filiz, “Tohumdan çıkan körpe ve küçük dal, sürgün, ışkın eşkin (II), cimbar, çıvgın, sıvgın.” olduğuna göre, *turp filizi* rengi, yeşil ile ilgilidir. Oysa, tanımda, *turp rengi* demekle yetinilmiştir. Turp deyince herkesin aklına, turpun toprak içinde oluşan, kırmızı,

pembeye çalan kırmızı veya beyaz yumrusu gelir. Dolayısıyla, turp filizinin rengi yeşille, turpun rengi de koyu pembeye, pembeye çalan kırmızıyla ilgili olarak açıklanmalıydı.

zeytunî: Zeytin rengi.

zeytin rengi: Koyu gri ve siyah arası bir renk.

Koyu gri ve siyah arası bir renk biçimindeki tanımın *Koyu gri ile siyah arası bir renk* olması, yani “ve” yerine “ile” kullanılması daha uygun olurdu. Tanımda kastedilen *zeytin renginin* olgunlaşmış zeytinin rengi olduğu anlaşılıyor. Bunu, sözlükte yer alan *yeşilzeytin* maddesi de göstermektedir:

yeşilzeytin: Zeytinin salamura edilmiş yeşil renkli türü.

Boya sanayisi ile ilgili renk kataloglarında, zeytin renginin *yeşil zeytini* gösterdiği anlaşılmaktadır. Örneğin, duvar kâğıtları katalogunda, *zeytin*⁸ 6063 adlı renk, koyu yeşil olarak gösterilmiş. Renkler skalasında ise, *zeytin yeşili*⁹, *mavi + açık yeşil* karışımı olarak verilmiş. Skalada, *zeytin rengi*, yerine *zeytin yeşili* denmesi, hem rengi vurgulamak hem de yeşil zeytinin rengini bilmeyenlerde bir tereddüt bırakmamak için olsa gerek. Peride Celal de Ağaç adlı öyküsünde, anlatmak istediği yeşil rengi “siyaha çalan zeytin yeşili” biçiminde tanımlar (Peride Celal, Kış, 2010, 19).

Burada karşımıza çıkan sorun, “zeytin rengi”nin, zeytin meyvesinin olgunlaşma sürecinin hangi aşamasındaki rengini karşıladığıdır.

4. RENKLERİ TANIMLAMA GÜÇLÜĞÜ

⁸<http://www.duvarrenkleri.com/boya-kataloglari-tum-markalar> 15.10.2015.

⁹<http://www.unutulmussanatlar.com/2013/01/renk-skalas-renkler-ve-ozellikleri-rbg-44.html>, 15.10.2015

Birbirine çok yakın farklı renklerin tanımlarında, bazı zafiyetler olabilmektedir. Bu renklerden bazıları, adındaki nesne adı dolayısıyla tahmin edilse bile, kullanım sıklıkları düşük olan renkleri tanımlamak, kullanım sıklığı yüksek olan renklere göre daha zordur (bk. 2.2).

Renk tanımlamasındaki güçlüğü, bilinen ve tanınan bir renk olan *krem* renginin diğer bir anlatımla *açık saman sarısının* ve ilgili renklerin tanımlarında görebiliriz:

krem: Açık saman rengi, krem rengi.

açık saman rengi: Soluk sarı renk.

saman rengi: Açık, soluk sarı renk, saman sarısı.

saman sarısı: Saman rengi.

krem rengi: Krem.

Tanımında “soluk sarı renk”e eklenen tamamlayıcı ifadeler bir yana bırakılırsa, *saman rengi* “soluk sarı renk”tir, *açık saman rengi* de, “soluk sarı renk”tir. Buna göre, “saman rengi”ne, “açık saman rengi” de denebilir. Bu tanımda, bir rengin açık rengiyle aynı renkte olması gibi, anlatım zafiyeti bulunmaktadır.

5. SONUÇ

Bir rengi doğrudan doğruya tanımlamak oldukça zordur. Tanımlamadaki bu zorluk, rengin her türlü için geçerlidir. Bu güçlüğü aşmak için değişik tanımlama yöntemlerine başvurulmaktadır. Türk Dil Kurumu’nun Türkçe Sözlük’ünde, renklerin tanımında başvurulan belli başlı yöntemler arasında, bir rengi, karşıt veya eş anlamlısı ile tanımlama; bir rengi nesnelere, bitkilerin, çiçek, yaprak veya meyvelerin rengiyle tanımlama; bir rengin açıklığı veya koyuluğu ile tanımlama, bir rengin bir veya birkaç ton açığı veya koyusu ile tanımlama, bir renge yakınlık, bir renge çalma, benzeme veya bir rengi andırma biçiminde

tanımlama; bir rengi iki rengin arasındaki yeri ile veya iki rengin karışımı ile tanımlamalar bulunmaktadır. Ölçünlü dilde yer alan renk adları yanında ölçünlü dilde ve buna bağlı olarak, sözlüklerde yer almayan binlerce rengin tanımında da farklı güçlüklerle karşılaşmaktadır. Bu renklerin bazıları ölçünlü dildeki renklerin tanımındaki yöntemlerle tanımlanabilir; ancak, herkesçe bilinmeyen nesne ve bitki adlarından kişisel benzetmelerle türetilen renk adlarıyla, yazarların ve şairlerin duygu dünyalarını yansıtabilmek için türettikleri renk adlarını tanımlamak kolay değildir. Bunların yanında, boya sanayisinde başvurulan, keyfi adlandırmalar ve numaralandırmaları tanımlamak da mümkün değildir. Bu tür münferit ve keyfi adlandırmalar ölçünlü Türkçe içinde yer alamaz. Doğada bulunan veya boya sanayisinin ürettiği binlerce renkle bir renkten başka bir renge geçişlerdeki binlerce ara rengin tümünü tanımlama olanağımız olmadığına göre, olsa olsa bunların belirli bir kısmını tanımlayabiliriz.

KAYNAKÇA

- Bayraktar, Nesrin (2014), “Türkçe Yeşil Renk Adının Biçim, Anlam ve Kavram Alanına Tarihsel Bir Bakış”, *Journal of Language and Linguistic Studies*. 10(1): 179-193.
- Güngördü, Meryem (2011), *Bedri Rahmi Eyüboğlu'nun Dol Karabakır Dol Adlı Şiir Kitabındaki Renkler Üzerine Bir İnceleme*, Çukurova Üniversitesi Fen-edebiyat Fakültesi Türk Dili ve Edebiyatı Bölümü, Bitirme Tezi, Adana.
- Hornby, A. S.- E.V. Gatenby – H. Wakefield (1963) *The Advanced Learner's Dictionary of Current English*, Second Editions, London.
- İlhan, Attilâ (1999), *Yengecin Kıskaçı, Dört Uzun Hikâye*, Bilgi, Yayınevi, Ankara.

- Pastoureau, Michel (2013), *Mavi Bir Rengin Tarihi*, Çevirici: İnci Malak Uysal, *Can Sanat Yayınları*, İstanbul.
- Peride Celal, *Türk Edebiyatından Öykü Bahçesi*, [Antolojiyi] Hazırlayan: Ebru Kış, Altın Anahtar Yayınları, İstanbul, s. 18-22.
- Türkçe Sözlük (1998) 9. Baskı*, Türk Dil Kurumu Yayınları: 549, Ankara.
- Türkçe Sözlük (2005) 10. Baskı*, Türk Dil Kurumu Yayınları: 549, Ankara.
- Türkçe Sözlük (2011) 11. Baskı*, Türk Dil Kurumu Yayınları: 549, Ankara.
- Zülfikar, Hamza (2014), “Renkleri Adlandırma ve Tanımlama”, *Türk Dili*, C. CVII, S. 752, Ağustos 2014, s. 57-61.
- <http://www.webster-dictionary.org/definition/black>. 24.05.2016.
- <http://www.oxforddictionaries.com/definition/english/white>. 15.06.2016.
- <http://duvarboyasirenkleri.blogspot-com.tr/2013/06/kale-color-duvar-boyas-kartelas-katalogu.html>, 03.05.2014.
- <http://www.duvarrenkleri.com/boya-kataloglari-tum-markalar> 15.10.2015.
- <http://www.dyo.com.tr/dyo/dekoratif-dis-cephe-renk-kartelasi>, 20.10.2015.
- http://www.unutulmussanatlar.com/2013/01/renk-skalas-renkler-ve-ozellikleri-rbg_44.html, 15.10.2015.